

Dan Mircea Duță

Vlna a skála aneb Kudy protékají vody současné rumunské kinematografie

Říká se, že každá vlna se nakonec roztříští o nějakou skálu. Skeptici a pomlouvači začali používat toto „moudro“ v souvislosti s vlnou rumunských filmů vzniklou po roce 2000, a dovolávají se tak „až příliš úctyhodného věku“ tohoto hnutí. Opravdu, tvrdí „ochotníci“, deset let trvajících umělecké hnutí už příliš nelze pokládat za vlnu, navíc taková vlna si dávno nemůže činit nárok na označení „nová“. Při detailním pohledu na tento fenomén si však téměř hned všimneme, že dobrovolní hrobníci Nové vlny jsou z větší části tytéž osoby, které ji zpochybňují a útočí na ni po celou dobu její existence. Tito „estéti“, jejichž vkus se hbitě přizpůsobuje politické objednávce, ohrnovali od samého počátku nos nad „nepřirozeně skličující“ obrazem rumunské reality, jak ji na plátnech představují režiséři, kteří začali svou kariéru na počátku tohoto tisíciletí. Až potud nic nového pod sluncem. Proto by v zásadě ani nestálo za to věnovat zbytečné úsilí, ani spotřebovat krásný bílý papír a tiskařskou černí, kvůli námětu stejně vyčpělému jako argumenty těch, kteří se snaží očernit a zlehčit první opravdu úspěšné hnutí v rumunské kinematografii prastarými špinavými metodami laciného pomlouvání. Jenže za deset let se může změnit mnohé: nejen vlny, umělci do nich zapojení, styl umělců a osobitost stylů, ale dokonce i argumenty nactiutřahačů. Na denní světlo se totiž v posledních týdnech dostalo „čerstvé“ obvině-

Papír bude modrý

ní, eso v rukávu, zbrusu nová a mocná zbraň, která číhala skrytá v záloze tzv. kritiků za každou cenu: no dobře, pánové, možná, že Nová vlna měla úspěch, sesbírala řadu prestižních ocenění na velkých festivalech a získala mezinárodní uznání – budíž! Ale, jak říká Tănase, co z toho?! Jaký to má přínos pro Rumunsko? K čemu nám je, že Caranfil, Mungiu, Puiu, Muntean, Jude, Zenideová, Netzer, Helmis, Hoffer a další mají úspěchy a ocenění? Stejně pořad nemáme „pořádnou“ kinematografii! Rumunské kinosály zejí prázdnotou! Točíme filmy jen pro cizinu, ale doma nikoho nezajímají, protože zachycují atmosféru, které mají Rumuni plné zuby a nemají chuť se na to dívat ještě v kině! Musíme uznat, že máme co do činění minimálně se změnou strategie, pokud ne tónu kritiky. Jinak řečeno Nové vlně se vyčítá „odtržení se od rumunské reality“ (ale zároveň její zobrazování v barvách stejně černých, jaké ve skutečnosti jsou!), elitářství, zaměření na „cizí“ festivalové publikum a nikoli na domorodé očkávající diváky v okrajových kinech a kulturních domech. Zkrátka nám kvůli Nové vlně chybí „zdravý mainstream“, který odjakživa bývá funkčním jádrem a solidním základem jakékoliv silné kinematografie. Podívejme se tedy na problém z tohoto hlediska. Obecně hnutí typu „nová vlna“ představují reakci právě na tento druh středního proudu, na komerční či nápadovou zaostalost filmů mířících pouze na divácký úspěch a natočených podle stokrát ověřených „receptur“. (Vzpomeňme si, že to byl mj. také případ Francouzské nové vlny, nezapomenutelné Československé nové vlny, Druhé vlny Maďarské školy, Druhého polského kina, Mladého švédského kina, Nového německého filmu a mnoha dalších novátorských hnutí v 60. letech minulého století). Ale na co by mohla reagovat Rumunská nová vlna na počátku tohoto tisíciletí? Jaký byl na konci 90. let „mainstream“ v rámci kinematografie, která vyprodukovala jeden celovečerní film v roce 1998 a v roce 1999 žádný? Rumunský film v posledním desetiletí 20. století byl přidušen z jedné strany snahou některých „umělců“ uchovat si jistá privilegia a z druhé strany pokusy stejných (či jiných) osob vysvětlit nebo zamaskovat kompromisy uzavírané s předchozím režimem. A proto tyto snímky úspěšně završily proces vyprázdnění rumunských kinosálů dávno před příchodem Nové vlny. A poněvadž neexistoval žádný střední proud, proti němuž by mohli umělecky protestovat a programově na něj reagovat, byli režiséři Nové vlny donuceni si ho vytvořit.¹ Jakkoliv to může znít divně, jejich filmy nelze v žádném případě obviňovat z elitářství. Přes veškerou hořkost, trpký humor, sarkasmus a místy depresivní stavy, které sledujeme na plátně, se jedná o „filmy pro lidi“ a „příběhy srozumitelné jakémukoliv divákovi“. To však neznamená filmy diktované vkusem veřejnosti. Rumunské snímky oceněné v Cannes, Berlíně,

1 Jedná se o lekci, kterou se naučila polská kinematografie v 80. letech minulého století, maďarský film ve druhé polovině 90. let a česká kinematografie po roce 2000 (výhodou Čechů byly ovšem vzory z vlastní minulosti – meziválečná česká kinematografie a dosud nedostatečně využitý zdroj inspirace v české Nové vlně z 60. let): kvalitní kinematografie nemůže fungovat pouze na základě symbolů, metafor a intelektuálního filmu. Základem musí být solidní jádro kvalitních komerčních filmů, které přivedou diváky do kin.

Benátkách, Rotterdamu nebo Locarnu si musely najít svoji „střední cestu“ mezi uměleckou kvalitou a diváckou přístupností. Ať se nám to líbí nebo ne, autoři Nové vlny vytvořili nejen „vlnu“, nýbrž začali zaplňovat také doposud prázdný prostor v rámci rumunské kinematografie: onen potřebný mainstream. Možná, že stejně jako nejdepresivnější snímky italského neorealismu před téměř sedmdesáti lety, domácí filmy posledního desetiletí nelze rumunskými obyvateli podrážděnými a znechucenými potížemi a bídou všude kolem nich snadno přijmout nebo „snášet“. Tyto snímky se však inspiřují právě touto okolní realitou, kterou takový Mungiu, Puiu, Caranfil, Porumboiu, Muntean nebo Mitulescu mistrovsky a s uměleckým citem zpracovávají, ačkoli ji nepřizpůsobují požadavkům „žánrového“ filmu. Jen zdánlivě paradoxně se tyto režiséři přece jen obrací právě k domácímu obecenstvu, které na první pohled jakoby odpuzují. *Zboží a prachy, Západ, Lidumilství, Zkouška, Jak jsem strávil konec světa, Papír bude modrý, Byla nebo nebyla, Boogie, Nejšťastnější dívka na světě, Aurora, Když si chce pískat, pískám si, Příběhy ze zlatých let, Kino karavana* a spousta dalších kvalitních a solidních titulů, které byly v Rumunsku v posledních letech natočeny, nevyhnaly diváky z kin z jednoduchého důvodu: neměly už koho vyhánět. Naopak, pomalu, ale jistě je přivádějí zpět. Nezaútočily na mainstream, ani ho nezničily, poněvadž nebylo co ničit. Naopak, začaly ho krok za krokem vytvářet. A vyčítat těmto filmům a jejich tvůrcům, že tímto tempem to trvá příliš dlouho, by bylo nespravedlivé, zlovolné a samozřejmě neoprávněné.

Ano, Rumunské nové vlně je deset let. Nebudeme se vyjadřovat k tomu, jestli vykazuje známky stárnutí nebo nikoli. Je však jasné, že mladí tvůrci, kteří před deseti lety začínali, dozráli a jejich styl doznal nevyhnutelných změn minimálně v oblasti estetické vytríbenosti. Jejich snímky z poslední doby se bezpochyby přiblížily vkusu veřejnosti a diváckým očekáváním, aniž by však slevily z uměleckých kvalit. Jinak řečeno stabilizují mainstream, který rumunská kinematografie prakticky nikdy neměla.²

Pro dokreslení se zmíníme také o malebných „nespokojenostech“ jiného charakteru: tvůrcům Nové vlny ti samí kritici (nebo jiní – vše je možné v rámci falešně znějícího sboru pomlouvačů) vyčítají právě „sklouznutí ke komerci“. *Aurora* už prý nemá dramatickou sílu *Smrti pana Lazaresca*, *Láska ve volném čase* nebo *Soudruzi*, *život je krásný* zklamou ve srovnání se *4 měsíce, 3 týdny a 2 dny* a *Úterý po Vánocích* je jakousi „zředěnou“ variantou filmu *Papír bude modrý* nebo *Boogie*. Nedůslednost „kritiky“ je zřejmá – snímky, které byly v minulosti kritizovány za „příliš černé“ vidění světa, jsou dnes důvodem (čti

2 Na rozdíl od Československa, kde se už ve 30. letech vytvořil slušný základ kvalitních komerčních filmů, které inspirovaly pozdější vývoj československé a následně české kinematografie, v Rumunsku – navzdory vzniku několika výborných titulů jako např. *Nezávislost Rumunska* G. Brezeana, *Tanasív sen* B. Aldora či *Bouřlivá noc* J. Georgesca – se ani v předválečném, ani v meziválečném období nepodařilo nastolit nezbytné podmínky pro normálně fungující filmový průmysl. Ačkoliv v období socialismu dosahovala produkce až třiceti titulů za rok, kvůli cenzuře a obrovskému ideologickému tlaku na filmaře ze strany hluboce nedemokratického režimu se ani od 50. do 90. let nedá mluvit o normálním rozvoji rumunské kinematografie na základě slušného mainstreamu.

záminkou) pro likvidaci nových produkcí stejných režisérů. Navzdory skřípění zubů a útokům ze strany neúnavné artilerie pomlouvačů je přece jen konvergence mezi domácím filmem a rumunskou veřejností nepřehlédnutelná. Tvůrci Nové vlny a jejich styl se blíží vkusu a očekávání diváků. Bude to znamenat „konec“ hnutí, onu pomyslnou skálu, o níž se roztříští Nová vlna? To v tuto chvíli nebudeme předjímat. Nicméně jak už bylo řečeno, úspěšní filmaři Nové vlny byli v tomto desetiletí donuceni vytvořit na téměř prázdném území základ, který by slučoval střední proud s uměleckou kvalitou. Možná, že někteří z nich se vydají cestou komerčně úspěšných nebo „žánrových“ filmů (s nutným rizikem, že budou později lapeni do pastí manýrismu, nebo že se vydají vyšlapanou cestičkou akademismu). Možná, že ostatní zůstanou do značné míry věrní svému současnému „drsnému“ stylu, intelektuálnímu kinu, parabolám a symbolům. Ale bez ohledu na budoucí rozhodnutí (ať už bude nastoupený trend pokračovat v příštích letech nebo brzy skončí): hnutí, které se objevilo v rumunské kinematografii po roce 2000, více než splnilo svoji úlohu. Kromě plejády mezinárodních cen přinesla tato rozbouraná vlna (nebo aspoň její část) také filmy, na které se bude chodit pro radost z dobré podívané. Klidný, leč mocný, veletok kvalitní komerční kinematografie není tou skalou, o níž by se Nová vlna mohla roztříštit, nýbrž představuje jinou podobu blahodárného přívalu čerstvé vody do doposud téměř vyschlé oblasti.

Cristi Puiu, představitel hlavní role ve vlastní režii (Aurora)

